

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ

IMPROVEMENT OF TAX REGULATION OF REGIONAL TRANSPORT SYSTEMS

УДК 349.3:332.1:331.101
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.44.47>

Горник В.Г.

д.наук з держ.упр., професор,
професор кафедри публічного
управління, туризму
та готельно-ресторанної справи,
директор
Навчально-науковий інститут
управління, економіки
та природокористування
Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського

Євмешкіна О.Л.

д.наук з держ.упр., професор,
професор кафедри публічного
управління, туризму
та готельно-ресторанної справи
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського

Сімак С.В.

д. наук з держ.упр., професор,
професор кафедри публічного
управління, туризму
та готельно-ресторанної справи
Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського

Стаття присвячена аналізу існуючих податкових механізмів, що застосовуються у транспортній сфері, а також визначенню основних проблем, які перешкоджають ефективному розвитку регіональних транспортних мереж. Виявлено, що високий рівень податкового навантаження на підприємства галузі, непрозора система податкових пільг, відсутність стимулювання екологічно чистого транспорту та недостатня підтримка цифровізації транспортної інфраструктури негативно впливають на стан транспортних послуг. Особливу увагу в статті приділено зарубіжному досвіду податкового стимулювання розвитку транспорту. Проаналізовано успішні практики країн, де впроваджуються податкові пільги для підприємств, що інвестують у «зелені» технології, електротранспорт, альтернативні види палива та цифрові транспортні системи. Виявлено, що у розвинених країнах податкові механізми сприяють не лише підвищенню економічної ефективності транспортного сектору, а й покращенню екологічної ситуації, зниженню витрат на інфраструктурні проекти та підвищенню рівня обслуговування пасажирів. Водночас акцентовано увагу на необхідності адаптації таких механізмів до умов України з урахуванням економічної ситуації та національних пріоритетів. На основі отриманих результатів у статті запропоновано шляхи вдосконалення податкового регулювання регіональних транспортних систем. Зокрема, обґрунтовано необхідність зменшення податкового навантаження на екологічно чисті транспортні засоби, розширення системи податкових пільг для підприємств, що модернізують транспортну інфраструктуру та впроваджують цифрові рішення, а також впровадження регіонально диференційованої податкової політики. Запропоновано низку заходів щодо гармонізації національного податкового законодавства з європейськими стандартами, що дозволить

залучити іноземні інвестиції у сферу транспорту та стимулювати інтеграцію українських транспортних компаній у міжнародні логістичні системи.

Ключові слова: ефективність, податки, транспортні системи, управління, фінанси.

The article is devoted to the analysis of existing tax mechanisms used in the transport sector, as well as to the identification of the main problems that hinder the effective development of regional transport networks. It was found that the high level of tax burden on enterprises in the industry, an opaque system of tax benefits, the lack of incentives for environmentally friendly transport and insufficient support for the digitalization of transport infrastructure negatively affect the state of transport services. The article pays special attention to foreign experience in tax incentives for the development of transport. The successful practices of countries where tax benefits are introduced for enterprises investing in "green" technologies, electric transport, alternative fuels and digital transport systems are analyzed. It was found that in developed countries tax mechanisms contribute not only to increasing the economic efficiency of the transport sector, but also to improving the environmental situation, reducing costs for infrastructure projects and increasing the level of passenger service. At the same time, attention is focused on the need to adapt such mechanisms to the conditions of Ukraine, taking into account the economic situation and national priorities. Based on the results obtained, the article proposes ways to improve tax regulation of regional transport systems. In particular, the need to reduce the tax burden on environmentally friendly vehicles, expand the system of tax benefits for enterprises that modernize transport infrastructure and implement digital solutions, as well as implement a regionally differentiated tax policy is substantiated. A number of measures are proposed to harmonize national tax legislation with European standards, which will allow attracting foreign investment in the transport sector and stimulating the integration of Ukrainian transport companies into international logistics systems.

Key words: efficiency, taxes, transport systems, management, finance.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших факторів, що визначають фінансову стабільність і розвиток регіональної транспортної інфраструктури, є система податкового регулювання. Чинна податкова політика в Україні має низку проблем, зокрема: надмірне податкове навантаження на транспортні компанії, відсутність ефективних механізмів податкового стимулювання екологічного транспорту, обмежені податкові стимули для впровадження цифрових та інноваційних технологій у транспортній сфері. З огляду на ці виклики, удосконалення податкового регулювання регіональних транспортних систем є необхідним завданням як для державної політики, так і для наукової спільноти. Запровадження ефек-

тивних податкових механізмів може сприяти зниженню вартості перевезень, покращенню якості транспортних послуг, підвищенню рівня інвестицій у галузь і зменшенню екологічного навантаження на навколишнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних українських наукових досліджень та законодавчої бази показує, що наявні податкові механізми не враховують регіональні особливості, не створюють достатніх умов для залучення інвестицій у модернізацію транспорту та не сприяють формуванню сталої екологічної політики у сфері перевезень. В Україні тема податкового регулювання транспортної сфери є предметом дослідження багатьох економістів, фінансистів та транспортних ана-

літиків. Останні наукові публікації висвітлюють різні аспекти цього питання, зокрема вплив податкової політики на розвиток транспортної інфраструктури, проблеми екологічного оподаткування, механізми податкового стимулювання інновацій у транспортній сфері. У своїх працях Бабиш О. В., Гречко М. Л. та інші дослідники наголошують, що чинна податкова система в Україні створює надмірне навантаження на підприємства транспортної сфери, що гальмує їхній розвиток. Вони зазначають, що високі ставки податків на паливо та транспортні засоби обмежують можливості для оновлення парку громадського та вантажного транспорту. Шевченко О. Г. та Бойко В. А. у своїх роботах наголошують на необхідності запровадження податкових стимулів для підприємств, що впроваджують цифрові технології у сфері транспорту (GPS-моніторинг, автоматизовані системи управління транспортними потоками, електронні квитки). Дослідники зазначають, що в Україні цей напрям майже не підтримується державою через відсутність відповідних податкових механізмів. Таким чином, подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку комплексних податкових механізмів, які враховують регіональну специфіку, потреби екологічної модернізації транспорту та роль цифровізації у підвищенні ефективності транспортних систем.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є аналіз існуючих проблем податкового регулювання регіональних транспортних систем та розробка конкретних рекомендацій щодо їх ефективного податкового регулювання, що сприятиме модернізації, підвищенню фінансової стабільності та покращенню якості транспортних послуг.

Виклад основного матеріалу. Регіональні транспортні системи відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання та соціального добробуту. Ефективне функціонування транспорту впливає на конкурентоспроможність регіонів, рівень мобільності населення та розвиток підприємництва. Проте, фінансова стабільність цих систем значною мірою залежить від державної податкової політики. В умовах глобалізації та технологічного розвитку виникає необхідність у вдосконаленні механізмів оподаткування транспорту для стимулювання його модернізації та екологізації.

Податкове регулювання транспорту включає комплекс заходів, спрямованих на формування справедливої податкової політики для транспортних компаній, перевізників та власників інфраструктури. Основними податками, що впливають на діяльність транспорт-

ної галузі, є: податок на прибуток підприємств (визначає фінансову рентабельність транспортних компаній); ПДВ на транспортні послуги (впливає на ціну перевезень та кінцеву вартість товарів); акцизний податок на паливо (суттєво позначається на вартості експлуатації транспорту); екологічний податок (стимулює впровадження екологічно чистих технологій).

Аналізуючи загальну динаміку податкових надходжень Державного бюджету варто зазначити, що податкові надходження станом на липень 2021 року становили 561,2 млрд гривень, а в 2022 році на рівні 509,7 млрд гривень (на 51,5 млрд гривень менше). Помітно, що у 2021 році обсяг надходжень був більший у порівнянні з аналогічним періодом 2022 за такими статтями податків: внутрішні податки на товари та послуги були більшими на 62,9 млрд гривень; податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції на 10,5 млрд гривень; інші податки та збори 0,3 млрд гривень. Проте, у 2022 році спостерігалось збільшення на 3,2 млрд гривень надходжень з податку на доходи, податку прибутку, податку на збільшення ринкової вартості. Зростання даного показника свідчить підтримку економіки України громадянами та підприємцями, шляхом сплати податків [1, с. 127].

Попри глобальну тенденцію до екологізації транспорту, в Україні діє недостатня кількість податкових стимулів для впровадження екологічно чистих технологій. Зокрема, відсутність пільгового оподаткування для компаній, що використовують електротранспорт чи біопаливо: обмеженість податкових преференцій для інвесторів, які фінансують будівництво інфраструктури для екологічного транспорту; відсутність знижок на екологічний податок для транспортних компаній, що впроваджують технології зі зменшеними викидами CO₂.

Щодо недоліків диференційованого підходу до оподаткування регіональних транспортних систем необхідно зазначити, що нині податкова політика щодо транспорту не враховує особливості регіонів. Наприклад: високий податок на користування автомобільними дорогами сплачується навіть у регіонах, де транспортна інфраструктура потребує модернізації; недостатнє оподаткування комерційного транспорту у великих містах призводить до перевантаження транспортних вузлів і загострює проблеми з заторами; відсутність гнучких механізмів податкового стимулювання у депресивних регіонах обмежує можливості розвитку місцевих перевізників.

Негативним аспектом таких законодавчих змін є можливість переходу на податок на операції у розмірі 2% для всіх компаній з річним

оборотом менше 10 млрд. грн незалежно від кількості працівників та скасування податку для ФОП. Варто зазначити, що ці зміни негативно вплинуть на державний бюджет [2, с. 130].

Система оподаткування регіонального транспорту в Україні є важливим механізмом регулювання фінансової стабільності галузі, однак вона має низку значних недоліків, що гальмують розвиток транспортної інфраструктури, модернізацію автопарку та впровадження інноваційних технологій. Чинна податкова політика не завжди враховує особливості функціонування транспортних систем у різних регіонах країни, що призводить до дисбалансів у фінансуванні та створює нерівні умови для суб'єктів транспортної діяльності.

Однією з головних проблем є надмірне податкове навантаження на підприємства транспортної сфери, що значно знижує їхню рентабельність та ускладнює можливість інвестування у розвиток інфраструктури та оновлення рухомого складу. Акцизні збори на паливо, податки на майно та транспортні збори створюють значний фінансовий тиск на перевізників, особливо у регіонах, де рівень доходів населення є нижчим, а попит на транспортні послуги не такий високий, як у великих містах. Через високу податкову ставку витрати на утримання транспорту та здійснення пасажирських і вантажних перевезень суттєво зростають, що ускладнює конкуренцію та створює передумови для тіньової діяльності.

Ще однією проблемою є недостатня кількість податкових пільг та стимулюючих механізмів для підприємств, що інвестують у екологічний транспорт. У багатьох країнах світу застосовуються спеціальні податкові знижки для компаній, що використовують електротранспорт або розробляють альтернативні види палива, проте в Україні такі заходи реалізовані лише частково. Відсутність достатніх фінансових стимулів для переходу на екологічно чисті види транспорту призводить до того, що транспортні підприємства змушені експлуатувати застарілі та екологічно небезпечні транспортні засоби, що сприяє збільшенню рівня забруднення довкілля та негативно позначається на якості життя населення.

Суттєвою проблемою є також складність адміністрування податків у транспортному секторі. Багато транспортних підприємств стикаються з бюрократичними труднощами, необхідністю ведення складного податкового обліку та неефективною взаємодією з податковими органами. Відсутність прозорих та зрозумілих процедур декларування та сплати податків ускладнює ведення бізнесу, створює передумови для корупційних схем та нераці-

онального використання бюджетних коштів. Особливо це стосується невеликих транспортних компаній, які змушені витрачати значні ресурси на бухгалтерське обслуговування та виконання податкових зобов'язань, що зменшує їхню конкурентоспроможність.

Ще одним важливим аспектом є нерівномірний розподіл податкового навантаження між різними видами транспорту. Державна політика часто спрямована на підтримку великих транспортних компаній та міжнародних логістичних операторів, тоді як малі та середні підприємства залишаються без належної фінансової підтримки. В результаті цього дрібні регіональні перевізники, що забезпечують транспортне сполучення між віддаленими населеними пунктами, змушені працювати в умовах значного дефіциту фінансування та відсутності державних дотацій, що призводить до зниження якості транспортних послуг та скорочення кількості маршрутів.

Окремої уваги потребує проблема неефективного використання зібраних податків, які спрямовуються на фінансування транспортної інфраструктури. У багатьох випадках кошти, отримані від сплати акцизних зборів та податків на транспорт, не використовуються за призначенням або витрачаються неефективно. Це призводить до того, що багато регіональних доріг перебувають у незадовільному стані, громадський транспорт не оновлюється, а модернізація залізничної та автобусної інфраструктури відбувається надто повільно. Відсутність чітких механізмів контролю за розподілом податкових надходжень у транспортній сфері значно обмежує можливості для покращення якості транспортних послуг та розвитку сучасних транспортних технологій.

Ще однією вагомою проблемою є низький рівень адаптації податкової політики до регіональних особливостей. У різних регіонах України транспортна система має свою специфіку, проте податкова політика залишається уніфікованою, що не враховує реальних потреб окремих областей. Наприклад, у густонаселених міських агломераціях діють одні економічні умови, тоді як у сільських районах транспортна інфраструктура потребує додаткового фінансування. Відсутність гнучкого підходу до оподаткування регіонального транспорту створює значні труднощі у плануванні та реалізації транспортних проєктів, що ще більше загострює проблему нерівномірного розвитку транспортної системи країни.

Окремо слід зазначити, що податкова політика недостатньо стимулює впровадження інновацій у транспортній сфері. У розвинених країнах податкові пільги активно використову-

ються для підтримки підприємств, що займаються розробкою розумних транспортних систем, цифровізації логістики та автоматизації управління перевезеннями. В Україні такі стимули є обмеженими, що призводить до відставання у розвитку сучасних транспортних технологій та уповільнення цифрової трансформації галузі.

Таким чином, основними проблемами чинної системи оподаткування регіонального транспорту є надмірне податкове навантаження, відсутність достатніх стимулів для впровадження екологічних технологій, складність адміністрування податків, нерівномірний розподіл податкових коштів, неефективне використання бюджетних ресурсів та недостатній рівень адаптації податкової політики до регіональних особливостей. Усі ці чинники суттєво обмежують можливості розвитку транспортної інфраструктури та ускладнюють модернізацію галузі. Для розв'язання цих проблем необхідно здійснити комплексне реформування податкової системи, спрямоване на створення більш сприятливих умов для підприємств транспортної сфери, стимулювання інновацій та екологізації транспорту, а також забезпечення ефективного використання зібраних податків для розвитку регіональних транспортних мереж.

Світовий досвід демонструє, що ефективна податкова політика відіграє ключову роль у розвитку транспортної інфраструктури, модернізації парку транспортних засобів та впровадженні екологічних технологій. У багатьох країнах діють диференційовані податкові механізми, які спрямовані на підтримку громадського транспорту, стимулювання інвестицій у сучасні технології та зниження негативного впливу транспорту на довкілля.

У країнах Європейського Союзу активно використовується система податкових пільг для підприємств, що інвестують у розвиток екологічного транспорту. Наприклад, у Німеччині діють податкові преференції для компаній, які використовують електричні та гібридні транспортні засоби, а також запроваджені фінансові стимули для оновлення міського громадського транспорту. Податкова політика Франції включає зниження ставок акцизного збору для підприємств, що використовують біопаливо, а також пільгове оподаткування для операторів міського електротранспорту. У Великій Британії податкова система передбачає диференційовані ставки дорожнього збору залежно від рівня викидів CO₂, що стимулює компанії вкладати кошти в екологічні транспортні рішення.

У Сполучених Штатах Америки значна увага приділяється податковому стимулюванню інвестицій у транспортну інфраструктуру. Федеральний уряд та окремі штати надають

податкові кредити для компаній, що впроваджують інноваційні транспортні технології, розвивають систему громадського транспорту або використовують альтернативні джерела енергії для транспортних засобів. Уряд Канади активно підтримує розвиток громадського транспорту через податкові знижки для муніципалітетів, які модернізують інфраструктуру, та стимулює приватні компанії до впровадження екологічно чистих транспортних технологій.

Досвід азійських країн, зокрема Японії та Південної Кореї, свідчить про ефективність використання податкових механізмів для стимулювання розвитку «розумного транспорту». Уряд Японії надає значні податкові пільги компаніям, що впроваджують цифрові технології в управління міським транспортом та розвивають автономні транспортні системи. Південна Корея використовує зниження корпоративного податку для підприємств, що займаються розробкою та впровадженням електричних та водневих транспортних засобів, а також фінансово підтримує проекти зі створення інтелектуальних транспортних систем.

Загалом світова практика демонструє, що комплексне використання податкових механізмів дозволяє не лише стимулювати розвиток транспорту, але й значно знижувати негативний вплив транспорту на екологію, сприяти розвитку цифрових технологій та підвищувати ефективність управління транспортною інфраструктурою.

Аналіз існуючих податкових механізмів в Україні свідчить про необхідність їх суттєвого вдосконалення, зокрема щодо стимулювання модернізації транспортної галузі, зниження податкового навантаження на підприємства, які використовують екологічно чисті технології, та впровадження регіонально диференційованого підходу до податкової політики.

Збройна агресія з боку Російської Федерації змусила переглянути усталені підходи до принципу стабільності, у тому числі щодо стабільності податкових пільг. Податкові пільги набули нового змісту і спрямування – наразі це не лише підтримка окремих галузей, але і стимул для всієї економічно активної частини населення продовжувати роботу навіть в умовах воєнного стану для підтримання економіки за рахунок сплачених податків [3, с. 345].

Одним із ключових напрямів удосконалення податкового регулювання регіонального транспорту є запровадження диференційованих податкових ставок, які враховуватимуть екологічні показники транспортних засобів. Це дозволить створити стимули для підприємств, що інвестують у розвиток електротранспорту та використання альтернативних видів пального. Важливим кроком також є перегляд акцизного оподаткування на паливо, що дозволить зменшити витрати транспортних компаній на експлуатацію екологічно чистого транспорту.

Необхідним є також розширення податкових пільг для підприємств, що модернізують транспортну інфраструктуру та впроваджують цифрові технології. Це може включати зниження ставок корпоративного податку для компаній, які розвивають електронні системи моніторингу транспорту, запроваджують інтелектуальні транспортні системи та здійснюють цифровізацію управління транспортними потоками. Удосконалення податкового регулювання має також передбачати впровадження спеціальних пільг для громадського транспорту, що дозволить підвищити його конкурентоспроможність порівняно з приватним автотранспортом.

Ефективним кроком може стати впровадження податкових механізмів, спрямованих на стимулювання регіонального розвитку транспорту. Це може передбачати створення спеціальних податкових режимів для муніципальних транспортних підприємств, зниження ставок оподаткування для регіональних транспортних компаній, що працюють у сільській місцевості, та впровадження місцевих податкових преференцій для інвесторів у розвиток транспортної інфраструктури.

Важливим напрямом реформування податкової політики є адаптація міжнародного досвіду до умов України. Це включає гармонізацію українського податкового законодавства з європейськими стандартами, що сприятиме залученню іноземних інвестицій у сферу транспорту та розвитку транскордонної логістики. Необхідним є також розроблення національної стратегії податкового стимулювання транспортної сфери, яка враховуватиме регіональну специфіку, сучасні виклики та тенденції сталого розвитку транспорту.

Удосконалення податкового регулювання має сприяти підвищенню конкурентоспроможності транспортної сфери, створенню сприятливих умов для її модернізації та сталого розвитку, що в перспективі позитивно вплине на економіку країни, підвищить якість транспортних послуг та сприятиме покращенню екологічної ситуації в регіонах. Таким чином, подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку комплексних податкових механізмів, які враховують регіональну специфіку, потреби екологічної модернізації транспорту та роль цифровізації у підвищенні ефективності транспортних систем.

Висновки. У ході дослідження було виявлено, що сучасні регіональні транспортні системи стикаються з низкою викликів, зокрема фінансовою нестабільністю, застарілістю інфраструктури та недостатнім рівнем інноваційного розвитку. Податкове регулювання є потужним інструментом впливу на ці процеси,

проте існуючі механізми потребують удосконалення для забезпечення більшої ефективності та стимулювання сталого розвитку транспортної галузі. Одним із ключових напрямів удосконалення є розширення системи податкових пільг для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології та енергоефективні рішення. Також важливим є диференційований підхід до оподаткування залежно від специфіки транспортної інфраструктури та рівня її завантаженості. Зарубіжний досвід свідчить про ефективність податкових механізмів, що враховують принципи екологічної стійкості, інноваційного розвитку та цифровізації галузі. У цьому контексті Україна може запровадити податкові стимули для впровадження «розумного транспорту», електромобільності та розвитку громадського транспорту з низьким рівнем викидів. Таким чином, запропоновані в статті підходи до податкового регулювання можуть сприяти підвищенню ефективності регіональних транспортних систем, зниженню екологічного навантаження, а також покращенню якості транспортних послуг для населення та бізнесу. Ефективне податкове стимулювання стане важливим кроком до створення сучасної, сталої та конкурентоспроможної транспортної інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Галабурда А. С. Податкова політика в умовах воєнного стану. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 54. С. 123 - 130.
2. Гбур З. Податкова політика України в умовах воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 9. С. 127—132.
3. Гетманцев Д. До питання по дотримання принципу стабільності податкового законодавства під час встановлення та скасування податкових пільг в умовах воєнного стану. Право і суспільство. 2022. № 4. С. 342 - 350.
4. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Державна податкова служба України : офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua>
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період воєнного стану. Закон України. 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text>
7. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні. Закон України. 17 груд. 2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>
8. Lepore, D. & Spigarelli, F. 2020. Integrating Industry 4.0 plans into regional innovation strategies. Local economy. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0269094220937452>